

відображення історичний епос, в якому поганська мораль старих історичних переказів (про Кия, Щека, Хорива і сестру їхню Либідь, про смерть віщого Олега) поступово замінюється феодальною мораллю, але із збереженням поганської символіки. В історичному епосі, який поступово звільняється від тісних зв'язків з культом, зміцнюється і поглиблюється ідейний і художній момент. Одним із проявів цього процесу є часте звертання літописців до фольклору як до ідейної основи, джерела фактів і художніх деталей.

Особливо активно використовували фольклорний матеріал літописці, розповідаючи про дохристиянський період життя своїх героїв: усна творчість зберегла про це цікаві, колоритні, взяті з життя, розповіді. Окремі жанри усної поезії автори літописів використовували з метою вираження почуттів персонажів.

Літописи – це не твори одного автора, а колективна праця, створювана протягом віків. Їх продовжували і видозмінювали представники різних суспільних угруповань в залежності від зміни історичних обставин. Роль кожного окремого жанру, що входив до складу літопису, неодноразово змінювалась, і сам «ансамблевий» тип літопису теж зазнавав змін.

Історія найдавнішого літописання в деякій мірі гіпотетична. Вона привертала до себе увагу не одного покоління вчених. Але найбільш прийнятою і авторитетною вважається гіпотеза академіка О.О. Шахматова, на яку опираються у своїх дослідженнях більшість пам'яток домонгольської Русі літературознавці та історики [6, 111].

За одноставним визначенням дослідників, «Повість минулих літ» є монументальним історико-публіцистичним твором, цілісною історією Давньої Русі й водночас письменства, яка відобразила становлення давньоруської держави, її політичний і культурний розквіт, а також початок процесу феодального дроблення.

Безпосереднім продовженням «Повісті минулих літ» стали Київський (доведений до 1200 р.) та Галицько-Волинський (доведений до 1292 р.) літописи, які також збереглися у пізніших списках, зокрема в Іпатіївському.

Київський літопис охоплює події, що відбувалися переважно в південній Русі від 1111 і до 1200 рр., тобто в період гострої міжкнязівської боротьби за «отчий стіл» між нащадками Володимира Мономаха й Олега Святославовича (Гореславича) та проти войовничого половецького Степу.

Значна частина оповідного матеріалу Київського літопису і особливо «Повісті минулих літ» відрізняється всіма ознаками поетичного викладу, який веде своє походження від фольклору. Цей матеріал виник в значній мірі незалежно від літопису і був використаний уже в готовому вигляді. При цьому він був спеціально оброблений рукою редакторів літописних зведень. Але окремо від літописної компіляції він до нас не дійшов. Цим обумовлюється велика цінність літопису з точки зору історико-літературної розповіді про більш давні часи. Інколи автор вказував на джерело, з якого він почерпнув ці відомості, наприклад, розповідь на перших сторінках «Повісті минулих літ» прямо супроводиться посиланням: «І лаголеть Георгий в летописании».

Отже, беручи до уваги, що літопис є компіляцією, яка ввібрала в себе велику кількість окремих повістей і сказань, не тільки усних, а й письмових, які раніше існували окремо, незалежно від літопису, – кількість таких джерел дуже значна. До них належить, крім фольклорного матеріалу, і воїнські повісті, і монастирські сказання на взірць сказання про початок Печерського монастиря, і житійної розповіді, як, наприклад, повість про вбивство Бориса і Гліба, і легендарні сказання про Ярославських волхвів, і поучення, як поученіє Феодосія, і розповіді про міжкнязівські відносини, як, наприклад, надзвичайно художня і драматична розповідь священика Василя про осліплення Василька Тербовлянського і т.д.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 томах. – 9 кн. – К., 1993-1995. – Т. 2. – 231 с.
2. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів. – К., 1965.
3. Лихачов Д.С. История русской литературы X – XII веков. – М., 1980.
4. Мишанич О. Повість врем'яних літ: Роздуми над книгою // Дніпро. – 1991. – №10. – С. 184-186.
5. Шайкин А.А. Поэтика начал и концовок в „Повести временных лет» // Русская литература. – 2002. – №4. – С. 13-31.
6. Шахматов А.А. Разыскания о древнейших русских летописных сводах. – Спб., 1908.

Матушів Т.

Науковий керівник – Скуратко Т.М.

ХУДОЖНІЙ ХРОНОТОП ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО ЛІТОПИСУ

Українське літописання – це унікальне, самобутнє явище нашої культури, літератури, історії. Проіснувавши майже вісім століть, воно засвідчило високий рівень розвитку нашої літератури, сприяло виробленню наукової моделі вітчизняної історії, стало першоджерелом відомостей про тисячі й тисячі подій, людей. Але літописи не тільки цінні джерела історичних фактів, але й унікальні літературні пам'ятки.

Галицько-Волинський літопис завершує собою тріаду визначних найдавніших літературних пам'яток, що їх прийнято об'єднувати у «Літопис Руський». Виникнення його пов'язане з занепадом наприкінці XII ст. Київської держави і перебранням функцій культурного центру Галицьким князівством, а згодом Галицько-Волинською державою. Поява цієї пам'ятки засвідчила, що жанр літописання поширився за межі Києва. Твір постає справжнім зразком християнської культури і з цього погляду є перехідним етапом від літописання XI-XIII ст. до літописання доби козаччини.

Невідомі автори Галицько-Волинського літопису (можливо, дружинники) були ідейними виразниками інтересів

тих соціальних сил, на які спиралася князівська влада в боротьбі проти великих бояр, а також пригнобленого народу. Основний текст літопису пронизує ідея єдності Київської Русі, оборона її від зовнішніх ворогів.

Більша частина літопису стосується подій у Галицькій землі аж до 1260 року. Через це в науці ця частина ще називається Галицьким літописом. У центрі розповіді – яскрава постать Данила Романовича. Є окремі сюжети з життя інших руських земель. Саме тут змальовано трагічну картину оборони Києва в грудні 1240 р.

З 1261 року йде друга – Волинська частина літопису. В центрі – Волинська земля і волинські князі. На відміну від «Повісті минулих літ», від певних частин Київського літопису у Галицько-Волинському літопису значно менше зв'язку з церковною тематикою, релігійними повчаннями, притчами тощо. Галицько-Волинський літопис – виразно світський твір.

При вивченні поетики літопису передусім потрібно вести мову про художні – поетичні в найзагальнішому сенсі цього слова – комплекси, традиції та особливості, характерні для літописного жанру загалом. І вже відштовхуючись од цього звертатися до окремих текстів як невід'ємних складових жанру літопису – об'єкта вивчення поетики. Видається доцільним такий спосіб дослідження, в ході якого здійснюється пошук літературності жанру. Відтак передусім може стати в нагоді досвід теоретиків структуралізму, які розглядають твір «тільки як реалізацію певної значно абстрактнішої структури, причому тільки як одну з можливих її реалізацій. Саме в цьому сенсі структурна поетика цікавиться вже не реальними, а можливими літературними творами; іншими словами, її цікавить та абстрактна властивість, яка є прикметною ознакою літературного факту, – властивість літературності [1; 23].

Необхідно одразу вказати на головне джерело літописної пам'ятки, а саме – на факт історичний. (Тут слід чітко розмежувати історію, що її в певній літературній формі подає літопис, і науку історію, яка загрозово тяжіє над вивченням літописної поетики).

Історичні факти, себто вицленувані моменти неперервного розвитку дійсності, перед тим як увійти в художнє полотно літопису, зазнають різноманітних змін: тут важать і смаки самого митця, і вимоги традиції та закони жанру. Подекуди ж літописцеві доводиться мати справу з різно-форматними та різноколірними фрагментами, сказати б, «історичної смальти». Отож, як викласти змістовне зображення, в якій послідовності скомпонувати наявні історичні дані, залежить виключно од естетичних уподобань та інтелекту автора. «Голий історичний факт практично ніколи не потрапляє на сторінки літопису. Для зручності описаний вище процес письменницької роботи з історичним фактом назвімо авторською історією (бо ж людина, не обізнана з історією, не змогла б написати жодного літописного рядка).

Отже, викладений автором історичний факт уводиться до літопису вже як елемент літературний. Є величезна різниця між фактом загибелі князя Романа Мстиславовича у битві з поляками і повідомленням про це на самому початку Галицько-Волинського літопису. «По смерті же великого князя Романа, приснопаматного самодержца всея Роуси. Одолъвша всимъ поганьскимъ язиком оума моудростью, ходаща по заповѣдемъ Бжимвъ, оустремил бо ся баше на поганя ако и левъ, сердить же би яко рись, и гоубаше яко и коркодил, и прихожаще землю ихъ яко и орел. Храборъ бо бь яко и тоуръ, ревноваше бо дьдоу своему Мономахоу...» – наведений приклад демонструє мистецьку трансформацію історичного факту у своєрідне, притаманне лише літописному жанру, повідомлення. Кінцевий результат процесу «історичний факт» – «авторська історія» становить той живий елемент тексту, з яким упродовж століть зустрічається читач пам'ятки. Цей елемент – визначальний у жанровій структурі, і його на противагу історичному факту, варто називати історичною подією.

Трикутник («історичний факт» – «авторська історія» – «історична подія»), специфічні стиль і композиція майже цілковито структурують літопис як жанр художньої літератури. Для класичних студій над певною пам'яткою (з'ясування часу, місця, авторства твору чи окремих його частин, виявлення різноманітних впливів і запозичень, цікавих фольклорних та белетристичних епізодів тощо) такий каркас цілком достатній. Зрештою, ним і послуговувалися представники більшості літературознавчих шкіл XIX – початку XX ст. Інший підхід пропонує Я. Славінський: поетику «не можна описувати в категоріях, що не стосуються чи то матеріалу поезії (мова), чи то поетичного способу поведження з ним (прийом), чи то певної системи правил (стиль); твердження, дотичні до процесу творення (особливо його психологічного аспекту), ніяк не пояснюють механізму цього процесу; дослідження літератури не повинно супроводжуватися якісними оцінками, які є зовнішніми стосовно даної літературної системи» [4; 21].

Отже, літописи Київської Русі є витвором не одного покоління книжників. Працюючи над літописними зведеннями, їх автори увесь час доповнювали свідчення своїх попередників новими деталями, переосмислюючи деякі історичні факти у світлі нових даних. Літописам властива постійна увага до проблем сучасності, актуальність ідейної основи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Висоцький А. А. Літописні зведення Київської Русі. // Вивчаємо українську мову і літературу. – 2005. – № 26. – С. 22- 23.
2. Галицько-Волинський літопис. – Львів, 1994. – С. 3 - 168.
3. Генсьорський А. Т. 3 комент. Галицько-Волинського літопису. Галицько-Волинська держава XII -XIV ст. Збірник наукових праць у 2 кн. Львів, 2002. – С. 118.
4. Грушевський М. Історія української літератури в УІ Т., Т. 3. – Київ.: «Либідь», 1993. – С. 132 – 165.
5. Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи // ЗНТШ. Львів, 1901. Т. 41. – С. 1-72.
6. Галицько-Волинський літопис // Енциклопедія українознавства, Т. 2. –К., 1995. – с.741.
7. Котляр М.Ф. Галицько-Волинський літопис. – К., 2002. – С. 80-81.
8. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XIV – XVІІІ ст.: У 2-х книгах. – К., 2004, книга 1.